

שיצוה קודם מיתה.

עד אלישע, לא הוה איניש חליש המיתפח [לא היה אדם חולה שנתרפא], אלא, כשחלה אדם — תמיד מת מאותו חולי. ואתא אלישע ובעא רחמי — ואיתפח [בא אלישע וביקש רחמים — ונתרפא]. שנאמר: "ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו". משמע, שהיה חולי אחר שלא מת ממנו, אלא נתרפא.

מתניתין

דור המבול — אין להם חלק לעולם הבא, ואין עומדין בדין. שנאמר: "לא ידון רוחי באדם לעלם". וכך נדרש המקרא: שאין להם לא דין, שאינם עומדים לדין [וזהו "לא ידון"], ולא רוח להיות עם הצדיקים שיש להם חלק [וזהו "רוחי"]⁽⁸³⁰⁾.

דור הפלגה — אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: "ויפץ ה' אתם משם על פני כל

הארץ". וכך דורשים את המקרא: "ויפץ ה' אתם" — בעולם הזה. "ומשם הפיצם ה'" — לעולם הבא⁽⁸³¹⁾.

אנשי סדום — אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: "ואנשי סדם רעים וחטאים לה' מאד". וכך נדרש המקרא: "רעים" — בעולם הזה. "וחטאים" — לעולם הבא. אבל הם עומדין בדין⁽⁸³²⁾.

רבי נחמיה אומר: אלו ואלו, גם אנשי דור המבול, וגם אנשי סדום — אין עומדין בדין. שנאמר: "על כן לא יקמו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים". וכך נדרש המקרא: "על כן לא יקמו רשעים במשפט" — זה דור המבול [שנאמר בהם: "כי רבה רעת האדם"]. "וחטאים בעדת צדיקים" — אלו אנשי סדום [שנאמר בהם: "רעים וחטאים"].

אמרו לו לרבי נחמיה: אכן משמע מפסוק זה שאנשי סדום אינם עומדין בעדת צדיקים, אבל עומדין הם לדין בעדת רשעים.

לגופם לחיות לעולם. וכיון שאין רוחם שבה לגוף, נמצא שאין עומדין לדין. שאין הנפש והגוף נדונין אלא כאחד, כפי שהיו בשעת קלקולן. והטעם שאין עומדין לדין, לפי שדיין בעונש שקיבלו בעולם הזה, שהביא הקב"ה עליהם את המבול.

831. שאם לא כן, לשם מה נאמר "ומשם הפיצם", הרי כבר כתוב "ויפץ ה' אתם!" מזרחי.

832. כתב ביד רמה, דהיינו משום שהרכבו להרשיע יותר מדור המבול, ולכן לא היה די בעונש הפיכת סדום.

א], הרי מצינו כבר כמה פעמים במקרא שנאמר לשון זקנה, כמו "ואבינו זקן", "מנער ועד זקן", וכן בעוד מקומות!

וביאר, שזה ודאי שהיתה כבר קודם לכן זקנה בשנים, וזהו שנקט הכתוב באותם מקומות לשון זקנה. אבל סימנין זקנה לא היו. ועל זה ביקש אברהם רחמים, ועשה הקדוש ברוך הוא בקשתו. וילפינן לה מ"ואברהם זקן וגו'", כי הרי נאמר כבר קודם לידת יצחק "ואדוני זקן", "ואברהם ושרה זקנים", ומה בא פסוק זה ללמדנו? אלא על כרחך שעתה התחדש ענין סימני זקנה.

830. כך כתב רש"י. וביד רמה כתב, ש"לא ידון רוחי באדם לעלם" היינו שלא תשוב רוחם

דבר אחר: "לא ידון רוחי באדם", שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה [לגופם]. שהגוף לנשמה — כמו הנדן לחרב⁽⁸³³⁾. והיינו, שימותו].

רבי מנחם בר יוסף אומר: אפילו בשעה שהקדוש ברוך הוא מחזיר נשמות לפגרים מתים — נשמתן קשה להם כגיהנם [נשמת עצמן נשרפת]⁽⁸³⁴⁾. שנאמר: "תהרו חשש⁽⁸³⁵⁾, תלדו קש, ורוחכם אש תאכלכם". "רוחכם אש תאכלכם" — היינו שנשמתן נשרפת.

תנו רבנן: דור המבול לא נתנאו — אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא.

ומה כתיב בהם: "בתיכם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם", וכתיב: "שורו עבר ולא יגעל תפלט פרתו ולא תשכל", וכתיב: "ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון", וכתיב: "ישאו בתף ובנור וישמחו לקול עוגב", וכתיב: "יכלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים", וכתיב: "וברגע שאול יחתו". שכל המקראות הללו מדברים ברוב טובה שהיתה להם באותו דור.

והיא, אותה טובה מרובה שהיתה להם, גרמה לכך שאמרו: "לאל סור ממנו, ודעת

דור המדבר — אין להם חלק לעולם הבא, ואין עומדין בדיו, שנאמר: "במדבר הזה יתמו ושם ימתו". דברי רבי עקיבא.

רבי אליעזר אומר: עליהם הוא אומר: "אספו לי חסידי כרתי בריתי עלי זבח".

עדת קרה, שנבלעה באדמה, אינה עתידה לעלות משם. שנאמר: "ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל". וכך נדרש המקרא: "ותכס עליהם הארץ" — בעולם הזה. "ויאבדו מתוך הקהל" — לעולם הבא. דברי רבי עקיבא.

רבי אליעזר אומר: עתידים הם לעלות. שעליהם הוא אומר: "ה' ממית ומחיה, מוריד שאול ויעל".

גמרא

תנו רבנן: דור המבול — אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: "וימח את כל היקום אשר על פני האדמה". "וימח את כל היקום" — בעולם הזה. "וימחו מן הארץ" — לעולם הבא. דברי רבי עקיבא.

רבי יהודה בן בתירא אומר: לא היין — ולא נדונין. שנאמר: "לא ידון רוחי באדם לעלם", לא דין ולא רוח [כפי שנתבאר במשנה].

נעשית אש, ושורפת את הגוף. וזהו שנאמר "תהרו חשש תלדו קש", שהגוף נעשה דבר המבעיר, דהיינו חשש וקש, והנשמה נעשית אש, ותאכל את הגוף.

835. "חשש" הוא מין מין שנוח לידלק.

833. כפי שנאמר בדניאל [ז טו]: "אתכרית רוחי אנה דניאל בגו נדנה", והיינו, נעכרה רוחי אני דניאל בתוך הגוף.

834. כך כתב רש"י. והמהרש"א כתב, דהיינו לזמן התחיה, כשיחזור הנשמות לגופים, נשמתן של אלו תהיה קשה לבוא לתוך הגוף, כי הנשמה

דרכיך לא הפצנו, מה שדי כי נעבדנו, ומה נועיל כי נפגע בו".

ב"רבה" קלקלו, שנאמר: "וירא ה' כי רבה רעת האדם".

שכך אמרו: כלום צריכין אנו לו [לקדוש ברוך הוא] — אלא לטיפח של גשמים, יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהן, ואין אנו צריכין אותו אף לגשמים.

וב"רבה" נידונו, שנאמר: "נבקעו כל מעינות תהום רבה".

אמר רבי יוחנן: שלשה מעיינות נשתיירו מהם⁽⁸³⁷⁾ [מאותם מעיינות שבקע הקדוש ברוך הוא להביא את המבול]. ואלו הם:

בלועה דגדר,

וחמי טבריא,

אמר הקדוש ברוך הוא: בטובה שהשפעתיה להן, במי הגשמים שאני נותן להם, בה הם מכעיפין אותי — ובה אני דן אותם, שאעניש אותם על ידי מי. שנאמר: "ואני הנני מביא את המבול מים".

ועיניא רבתי דבירם.

רבי יוסי אמר: דור המבול לא נתנאו אלא בשביל גלגל העין⁽⁸³⁶⁾, שדומה למים. שראו שטובתן שלמה, והיו מגביהין עיניהם, ומנאפים אחר מראה העין. שנאמר: "ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו".

ומעיינות הללו שנשתיירו — חמין הן, כמו שהיו כל מעיינות תהום רבה, כדאיתא להלן: "ברותחין קלקלו — ברותחין נדונו".

לפיכך דן אותן הקדוש ברוך הוא במים, שדומה לגלגל העין [כי מעיינות נובעים ממקום קטן כמו עין]. שנאמר: "נבקעו כל מעינות תהום רבה, וארבות השמים נפתחו".

"כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ". אמר רבי יוחנן: מלמד שהרביעו בהמה על חיה, וחיה על בהמה, וחכל על אדם, ואדם על הכל.

אמר רבי יוחנן: דור המבול, ב"רבה" קלקלו, וב"רבה" נידונו.

אמר רבי אבא בר כהנא: וכולם חזרו להזדווג רק עם מינם, חוץ מתושלמי, שהוא

הלבן המקיף את השחור, שהיה ראוי לו להיות מכוסה אם היו עוצמים עיניהם מראות ברע, כך דן אותם במים, שהם גלגל העולם, וכיסה בו את עין הארץ. מהרש"א, עיי"ש.

837. והטעם, כי אותם מעיינות יפים לרפואה. וקודם המבול לא הוצרכו להם, שהיה אז אויר יפה וממוזג, ולא היה חולי מצוי בעולם. אבל לאחר המבול נתקלקל האויר ונתחדשו החולאים

836. יראה שדימה גובה עיניהם אחרי הניאוף כגלגל, כי העוצם עיניו מראות ברע נראית עינו משוכה, ולא עגולה. אבל המגביה עיניו ופותחה לרווחה לראות, הרי היא עגולה כגלגל. וזהו גם הדמיון למים, שהם מקיפים את העולם בעיגול, ואמצעו שהוא הארץ, הוא נגלה. כך גלגל העין, שהוא הלבן שבה, מקיף את השחור. וזהו שעשה עמם הקדוש ברוך הוא מידה כנגד מידה. שכשם שהם פתחו עיניהם, ונגלה כל

מין עוף, ועדיין אוחז באותה תרבות רעה, להזדווג עם הכל (838).

"ויאמר ה' לנח קין כל בשר בא לפניי". אמר רבי יוחנן: בא וראה כמה גדול כחה של חמס! שהרי דור המבול עברו על הכל, ולא נחתם עליהם גזר דינם — עד שפשטו ידיהם בגזל. שנאמר: "כי מלאה הארץ חמס מפניהם, והנני משחיתם את הארץ". משמע, שעל דבר זה נחתם גזר דינם.

ועוד כתיב: "החמס קם למטה רשע, לא מהם, ולא מהמונם, ולא מהמהם, ולא נה בהם" (839).

אמר רבי אלעזר: "החמס קם למטה רשע" — מלמד שזקף החמס את עצמו כמקל

[וזהו "למטה רשע" (840), ועמד לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לפניו: רבונו של עולם, "לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם" (841). כלומר, אין תועלת לא מהם ולא מהמונם וכו'.

תנא דבי רבי ישמעאל: אף על נח נחתך גזר דין (842), אלא שמצא חן בעיני ה' (843). שנאמר: "נחמתי כי עשיתם ונח מצא חן בעיני ה'". מסמיכות "נחמתי כי עשיתם ונח" למדים שאף על נח נגזר הדין (844).

"וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ". כי אתא רב דימי אמר: אמר הקדוש ברוך הוא: יפה עשיתי, שתקנתי להם קברות בארץ. שטוב הוא לאבד רשעים כאלה (845).

בעולם [כדאיתא בבראשית רבה פ' ל"ד], ולכן מאז נשאר מעיינות אלו לרפואה. ור' יוחנן מזכיר נהרות אלו המצויין בארצנו, אבל כיוצא בהם יש בארצות אחרות וכנודע. עץ יוסף.

838. וביד רמה כתב, שעדיין הוא ספק. והיינו משום שנולד מהרבעת מין טמא.

839. פירש רש"י שם [יחזקאל ז יא]: "אין בהם נוהה אחרי, מגעגע ונותן לב אלי". והמצודות מפרש: "אין ראוי שיהיה הנהי והיללה בעבורם".

וכתב העץ יוסף, שמהאי דהכא, שמסיים: "תנא דבי רבי ישמעאל: אף על נח נחתך גזר דין וכו'", משמע שמפרש "ולא נה בהם", שאותיות ה' וח' מתחלפין. ורצה לומר, שאף נח לא היה כדאי בהם, אלא שמצא חן בעיני ה'. ועיי' במהרש"א.

840. כתב ביד רמה, דהיינו בדרך משל. שהרי אין החמס דבר הנמצא, שיוקף עצמו כמקל.

אלא שחשבו המקום כאילו עומד לפניו כמקל ואומר דברים הללו.

841. פירש המהרש"א: לא מהם — שהם רעים לה'. ולא מהמונם — שהם רעים להמון הבריות. ולא מהמהם — שהם רעים להם, לעצמם. ולא נח בהם — שאף עליו נחתם גזר דין, אלא שמצא חן.

842. שאין העולם נדון — אלא אחר רובו. יד רמה.

843. ולכן הוצרך לעשות את התיבה, אף שהרבה רוח והצלה לפני הקדוש ברוך הוא. שכדי לכפר על גזל הרבים, אמר לו הקדוש ברוך הוא לעסוק בצרכי רבים, להציל כל חי. עיון יעקב, עיי"ש.

844. כך פירש רש"י. ועיי' בעץ יוסף.

845. כך פירש רש"י. וביד רמה כתב, דהיינו

מאי משמע שלשון "וינחם", לשון דבר יפה וטוב הוא?

כתיב הכא: "וינחם ה'", וכתיב התם, כשדיבר יוסף אל אחיו לאחר שנתגלה אליהם: "וינחם אותם וידבר על לבם".

ואיכא דאמרי: "וינחם ה' כי עשה וגו'" היינו, לא יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ, שמא היו חוזרים בהם (846).

ומנין לנו ש"וינחם" לשון חרטה הוא?

כתיב הכא: "וינחם", וכתיב התם: "וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו".

"אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו".

נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדרשת המילה "בדורותיו":

אמר רבי יוחנן: רק בדורותיו, שהיה דור רשע ביותר, נחשב נח צדיק תמים, ולא בדורות אחרים.

וריש לקיש אמר: בדורותיו היה צדיק, אף שהיה אותו דור מלא רשע, וכל שכן שאילו היה בדורות אחרים, היה צדיק יותר (847).

אמר רבי חנינא, משל דרבי יוחנן, למה הדבר דומה —

לחבית של יין, שהיתה מונחת במרתף של חומץ. במקומה, בין חביות החומץ — ריחה נודף. כי לעומת ריח החומץ, ריחה מעולה. אבל שלא במקומה — אין ריחה נודף.

אמר רבי אושעיא: משל דריש לקיש, למה הדבר דומה —

לצלוחית של פלייטון [בושם] שהיתה מונחת במקום הטנופת. במקומה — ריחה נודף, וכל שכן במקום הבוסם שיהא ריחה נודף.

שיפה עשיתי מתחילה שקנסתי עליהם מיתה, שתיקנתי להם קברות בארץ, ולא דנתי אותם מתחילה במבול. שאילו דנתי את כולם כאחת במבול, לא היתה פרידה טובה זו [נח] יוצאה מהם.

846. וביד רמה פירש על פי דרכו, דהיינו שלא טוב עשיתי שתיקנתי להם קברות, אלא היה עלי להביא מבול.

ולא שיש שגגה לפני הקב"ה ח"ו, אלא משל הוא. לפי שאיבד את מעשה ידיו, ונראה כאילו ניחם על עשייתם. אבל באמת כבר מתחילה על מנת כן בראם, שאם יהיו מתוקנים — יתקיים העולם. ואם לא, יפרע מהן.

וכן מה שנאמר "ויתעצב אל לבו", לא שיש עצב לפניו, שהרי אין לך עצב שלא בראו

הקב"ה, ואיך יוכל לשלוט נבוא על בוראו? אלא גם הוא משל, לומר שהיה הדבר נחוץ לפניו לאבדן, כאילו היה מתעצב בלבו על עשייתן. עיי"ש.

847. בעיון יעקב הקשה, אם אפשר לדרוש "בדורותיו" וכל שכן בדורות אחרים, למה דורש ר' יוחנן לגנאי?

ותירץ, דבאמת לא פליגי ר"י ור"ל אהדדי. שודאי שבמה שבינו לבין הבריות, דהיינו צדקה וגמ"ח, אם עשה בדורן של רשעים, כל שכן שיעשה בדור צדיקים. אבל לענין בינו לבין המקום, גבי נח כתיב "את האלקים התהלך נח", שהיה צריך סעד לתמכו. ואילו גבי אברהם כתיב: "התהלך לפני והיה תמים", שלא היה צריך סעד, ולכן בדורו לא היה נח נחשב.

"וימח את כל היקום אשר על פני האדמה". משמע, שאף הבהמות נמחו מעל פני האדמה. ויש לתמוה: אם אדם חטא, בהמה מה חטאה? (848)

תנא משום רבי יהושע בן קרחה: משל לאדם שעשה חופה לבנו, והתקין מכל מיני סעודה.

לימים מת בנו.

עמד האב, ופזר את חופתו.

אמר, כלום עשיתי כל מה שעשיתי — אלא בשביל בני! עכשיו שמת בני — חופה למה לי?

אף הקדוש ברוך הוא אמר: כלום בראתי בהמה וחייה — אלא בשביל אדם! עכשיו שאדם חוטא, בהמה וחייה למה לי?

"מכל אשר בחרבה מתו". משמע, דווקא אלו שביבשה — ולא דגים שבים (849).

דרש רבי יוסי דמן קסרי: מאי דכתיב: "קל הוא על פני מים תקלל חלקתם בארץ"?

מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם, ואומר להם: עשו תשובה. ואם לאו — הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול, ומקפה נבלתכם על המים כזיקין [מציף את נבלתכם על פני המים כנודות נפוחות]. וזהו שנאמר: "קל הוא על פני מים" (850).

ולא עוד, אלא שלוקחין מהם קללה לכל באי עולם. שנאמר: "תקלל חלקתם בארץ".

"לא יפנה דרך כרמים", מלמד שבאותו זמן, שנסתיימו מאה ועשרים שנה שנתן להם הקדוש ברוך הוא לחזור בהם, היו מפנים דרך כרמים [בכך היו עסוקים באותה שעה] (851).

אמרו לו אנשי הדור לנח: ומוי מעכב ביד הקדוש ברוך הוא לעשות כן, למה אינו מביא את המבול עתה, שהגיע הזמן?

אמר להם: פרידה (852) אחת יש לי להוציא

מעכב את המבול מלבוא עתה? אמר להם פרידה אחת טובה יש לו להוציא מכסם. והיינו "קל הוא על פני המים". נח עתיד לעמוד מזרעכם שעתידי להנצל ממי המבול בתיבה שהיא קלה ומשוטטת על פני המים.

אמרו לו: אם כן, שיש מי שמעכב, "לא נפנה דרך כרמים". כלומר, לא נלך בדרך טובה כדרך כרמים, שאדם הולך בה ונהנה ואוכל מהענבים. עיי"ש.

851. כך פירש המהרש"א. אבל הגר"א מוחק מילים אלו.

852. היינו פרידה של אשכול. כלומר — ענבה. כדאיתא בירושלמי [פרק ו' דברכות], שהיא

848. אף שאמרנו לעיל שאף הבהמות והחיות דבקו במינים אחרים, מכל מקום, היות ולא נחתם גזר דינם אלא על הגזל, וזה לא שייך בבהמה, ושואלת הגמרא במה חטאו. עיון יעקב.

849. ואף שמי המבול היו רותחים, כדאיתא לקמן, היינו דווקא במקומות שהיה קודם חרבה. אבל במקומות שהיה כבר ים קודם, לא היו רותחים, ולכן הדגים לא מתו. מהרש"א.

וביפת תואר כתב, שאפשר שרק המים העליונים היו רותחים, ולכן הדגים שבמצולות ניצולו.

850. וביד רמה יש גירסא אחרת. ופירש, שהיה מתושלח מוכיח את בני דורו. ושאלוהו, מי

מכס. דהיינו, מתושלח הצדיק. שימות קודם, ולא יהא נדון עמכם (853).

אם מבול של אש, יש לנו דבר אחר ו"עליתה" שמה, שאין האש שולטת בו (855).

ב-קז אמרו: אם בן, לא נפנה את דרך הכרמים, אלא נמשיך ונלך בה. כלומר, לא נחזור מסורנו, אלא נלך ונקלקל השורה, בדרכים משובשות בקוצים וברקנים, כעין שבילי כרמים (854).

ואם מבול של מים הוא מביא, אם מן הארץ הוא מביא אותו — יש לנו עששיות של ברזל [חתיכות של ברזל] שאנו מחפין בהם את הארץ.

דרש רבא: מאי דכתיב: "לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למוערי רגל"?

ואם מן השמים הוא מביא אותו, יש לנו דבר ו"עקב" שמו, ואמרי לה: "עקש" שמו, והוא יגן עלינו מפני המבול (856).

מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם, ואמר להם דברים שהם קשים כלפידים.

וזהו שנאמר במקרא "לעשתות שאנן". "עשתות" הם מחשבות, כמו עשתונות. והיינו, שהיו יושבין שאננים, וחושבים מחשבות רעות.

והיו אנשי דורו מבזין אותו. אמרו לו: זקן! תיבה זו שאתה בונה, למה? לאיזה צורך היא?

אמר להם נח: הוא מביא את המבול מבין עקבי רגליכם. דהיינו, בשכבת זרע שלכם [היוצאת מבין רגליכם] הוא יכול למחות אתכם (857). שנאמר בסוף המקרא דלעיל: "נכון למוערי רגל".

אמר להם: הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול.

תניא: מימי המבול קשים כשכבת זרע [דהיינו, שהיו רותחין ועבין כשכבת זרע],

אמרו לו: מבול של מה יביא עלינו הקדוש ברוך הוא?

חשובה לברך עליה בפני עצמה, אף שהיא קטנה. יעב"ץ.

האש. וכיון שבאו — נסתלק. והמהרש"א כתב, שאפשר שהוא סלמנדרא. ונקראת עליתה, משום שעולה מן הכבשן אחת לשבע שנים.

853. וראוי להספידו ז' ימים, ואולי תשובו בינתיים. מהרש"א.

856. בערוך פירש, שהוא מין ספוג ששואב את המים. ואמרו שיניחו אותו על ראשם לבלוע המים.

854. כך פירש רש"י. והמהרש"א פירש על פי דרכו לעיל, שאמרו: אין אנו מפנין דרך כרמים להפסיק מלאכתנו, אלא נמשיך לעסוק בה. עיי"ש.

עוד כתב במהרש"א, שאפשר לפרש עקב ממש. דהיינו, שנשים את העקב על התהום שלא יוכלו המים לצאת. עיי"ש.

855. בערוך גרס: יש לנו מין עוף אחד ואליתא שמו. ופירש, שהוא מין חיה שהיה מכבה את

857. עוד פירש רש"י, מרגלכם ממש יכול